

(начальная фраза) тире использовано для подчёркивания паузы (с точки зрения нормативного языка необходимости в нём нет); в первой и третьей строфах с помощью тире подчёркивается значимость важных для автора слов (*всей жизнью и здесь*), что позволяет в том числе и приобрести этим лексическим элементам дополнительные семы. Слово *здесь*, к примеру, значительно расширяет свой семантический объём, обозначая не только указание на определённое географическое место, обстоятельства или момент, как в нормированном языке [3, с. 361], но и на земную сферу человеческого бытия в принципе.

Безусловно, при интерпретации смысла приведённого стихотворения Марины Бородинской, как, впрочем, и большинства её других лирических произведений, необходимо обратить особое внимание на те лексические элементы, семантика которых была модифицирована в лирическом контексте – по сравнению с их узואальным значением, функционирующим в нормированном языке. По возможности в ходе этой интерпретации крайне желательно проследить и путь, по которому двигалась авторская мысль, трансформируя узואальное значение слова, поскольку именно в ходе этого процесса представляется возможность выявить и затем проинтерпретировать своеобразие поэтического речевого мышления конкретного поэта в конкретном лирическом произведении.

Литература

1. Бородинская, Марина. Стихи [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/authors/b/boroditskaya>. – Дата доступа : 21.10.2018.
2. Баженова, Е.А. Поэтическое речевое мышление / Е.А. Баженова // Стилистический энциклопедический словарь русского языка. – М. : Флинта; Наука, 2003. – С. 296–301.
3. Большой толковый словарь русского языка / сост. и гл. ред. С.А. Кузнецов. – СПб. : Норинт, 1998. – 1536 с.
4. Даль, В.И. Толковый словарь живого великорусского языка / В.И. Даль: Т. 1 – 4. – М. : Русский язык, 1979. – Т. II. – 779 с.

В.Э. Зіманскі

(дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства
ВДУ імя П.М. Машэрава)

МОНА- І ПОЛІСЕМІЯ Ў БУДАЎНІЧАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЫ

Нягледзячы на значныя набыткі ў пытаннях распрацоўкі нацыянальнай тэрміналогіі, стварэнне якой актыўна распачалося яшчэ ў 20-я гады ХХ стагоддзя, яе функцыянаванне ў прафесійных зносінах па розных прычынах абмежавана. Гэтыя прычыны трэба шукаць як у экстралінгвістычных, так і ва ўласна лінгвістычных фактах. Адным з

такіх фактараў, якія могуць адмоўна ўплываць на актыўнасць выкарыстання беларускамоўных тэрмінаў у штодзённым прафесійным ужытку, з’яўляецца полісемія асобных тэрміналагічных адзінак. Паколькі будаўнічая тэрміналогія выступае неад’емнай часткай тэрміналагічнай сістэмы сучаснай беларускай літаратурнай мовы, яе семантычны аналіз дасць магчымасць высветліць ступень семантычнай аформленасці сучаснай будаўнічай тэрміналогіі і яе гатоўнасць “абслугоўваць” будаўнічую прафесійную сферу, якая займае значную долю ў нацыянальнай эканоміцы і ў якой задзейнічаны прадстаўнікі розных спецыяльнасцей і ўзроўню падрыхтоўкі.

Семантычны аналіз сучаснай будаўнічай тэрміналогіі паказвае, што большая яе частка (66%) прадстаўлена адназначнымі тэрмінамі. Найбольшай тэматычнай групай адназначных лексем будаўніцтва з’яўляюцца рэчыўныя назоўнікі, якія абазначаюць будаўнічыя матэрыялы: *азбест* ‘валакністы белы мінерал, ужываецца як вогнетрывалы матэрыял’; *вапна* ‘вокіс кальцыю – рэчыва белага колеру, якое здабываецца з вапняку’; *парфір* ‘вулканічная горная парода, якая выкарыстоўваецца як будаўнічы матэрыял’; *туф* ‘порыстая горная парода вулканічнага або асадачнага паходжання, якая выкарыстоўваецца як будаўнічы матэрыял’; *шамот* ‘абпаленая да спякання гліна, а таксама вогнетрывалая цэгла з такой гліны’ і інш.

Адназначнымі з’яўляюцца словы-назвы асоб па родзе дзейнасці: *абліцоўшчык* ‘спецыяліст па абліцоўцы будынкаў і пад.’; *абойшчык* ‘майстар, спецыяліст па абіўцы мэблі, дзвярэй’; *бетоншчык* ‘рабочы, спецыяліст па бетонных работах’; *габлявальшчык* ‘рабочы, які займаецца апрацоўкай чаго-н. драўлянага габляваннем’; *забудоўшчык* ‘той, хто будуецца на адведзеным участку’ і інш.

Сярод адназначных лексем можна вылучыць таксама тэматычную групу ‘прылады для будаўніцтва’: *дрыль* ‘інструмент для свідравання дзірак у метале, дрэве і пад.’; *лапата* ‘прылада для капання зямлі з плоскім шырокім ніжнім канцом’; *напільнік* ‘інструмент у выглядзе стальнага бруска з насечкай, які ўжываецца для загладжвання металічнай, драўлянай і іншай паверхні’; *склюд* ‘цясларская сякера для склюдавання, абчэсвання бярэвення’; *скобля* ‘інструмент для акорвання і габлявання дрэва ў выглядзе паўкруглага ляза з дзвюма ручкамі на канцах’; *лом* ‘металічны заостраны стрыжань, якім разбіваюць што-н. цвёрдае’ і інш.

Адназначнымі часта з’яўляюцца тэрміны будаўніцтва, якія абазначаюць пабудовы і іх часткі: *анфілада* ‘доўгі скразны рад пакояў у грамадскіх будынках, палацах’; *барэльеф* ‘скульптурны відарыс, які выступе над плоскай паверхняй, утвараючы з ёй адно цэлае’; *зруб* ‘збудаваўне з чатырохвугольных вялкоў бярэвення’; падлога ‘насціл у памяшканні, па якім ходзяць’; *прасцёнак* ‘частка сцяны паміж аконнымі ці дзвярнымі праёмамі’. Аднак аналіз фактычнага матэрыялу паказвае, што

значная колькасць тэрмінаў-назваў пабудовы і іх частак полісемантычныя, напрыклад: *столь* 1. 'верхняе ўнутранае пакрыццё памяшкання, процілеглае падлозе'. 2. 'паверхня гэтага пакрыцця з боку гарышча'; *сцяна* 1. 'вертыкальная частка будынка, памяшкання'. 2. 'высокая агароджа'. 3. 'стромая бакавая паверхня чаго-н.' 4. 'суцэльная маса чаго-н., якая ўтварае перашкоду, заслону для чаго-н.'.

Адназначнасць лексем будаўніцтва, якія ўваходзяць у акрэсленыя семантычныя групы, можна патлумачыць наступнымі прычынамі: 1) большасць з прыведзеных лексем будаўніцтва – вузкаўжывальныя, што не спрыяе развіццю мнагазначнасці; 2) навізна слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове. Некаторыя словы з'явіліся ў нашай мове адносна нядаўна для называння новых будаўнічых матэрыялаў, прылад будаўніцтва і г. д.; 3) запазычанасць тэрмінаў будаўніцтва. Як сведчыць прааналізаваны моўны матэрыял, большасць запазычаных лексем – адназначныя.

Мнагазначныя тэрміны, якія семантызуюць працэс будаўніцтва, складаюць каля 34% ад агульнай колькасці: *плінтус* 1. 'вузкая планка, якая закрывае шчыліну паміж падлогай і сцяной'. 2. 'вонкавы выступ у ніжняй частцы якога-н. збудавання'; *рэйка* 1. 'плоскі брус, вузкая тонкая дошка'. 2. 'брус з дзяленнямі для вымярэння вышыні ўзроўню вады, глыбіні, снежнага покрыва'; *секцыя* 1. 'падраздзяленне якой-н. установы, арганізацыі, канферэнцыі, з'езда і пад. з пэўнай спецыялізацыяй'. 2. 'частка збудавання, канструкцыі, якая складаецца з некалькіх дэталяў'. Як бачна з прыведзеных прыкладаў, полісемантычныя тэрміны адносяцца да розных тэматычных груп.

Аналіз фактычнага матэрыялу дазваляе выявіць некалькі прычын мнагазначнасці асобных будаўнічых тэрмінаў. Па-першае, гэта паралельнае ўжыванне ў мове тэрміна і агульнаўжывальнага варыянта, часта з паметай 'размоўнае': *брусок* 1. 'вастрыльны, шліфавальны камень звычайна ў форме прадаўгатага чатырохгранніка'. 2. 'чатырохгранны кавалак чаго-н. (разм.)'; *брусчатка* 1. 'брускі з каменю для брукавання вуліц, плошчаў'. 2. брук з такіх брускоў (разм.). Прычынай развіцця мнагазначнасці можна назваць доўгае існаванне слова ў мове, у выніку чаго развіваюцца новыя значэнні, у тым ліку тэрміналагічныя: *сцяна* 1. 'вертыкальная частка будынка, памяшкання'. 2. 'высокая агароджа'. 3. 'стромая бакавая паверхня чаго-н.' 4. 'суцэльная маса чаго-н., якая ўтварае перашкоду, заслону для чаго-н.'; *мост* 1. 'збудаванне для пераходу або пераезду цераз раку, канал, чыгунку і г. д.' 2. 'лінія дальняй паветранай радыё- або тэлевізійнай сувязі, зносін'. 3. 'у спорце: пастава, пры якой цела выгнута грудзямі ўверх з апорай на далоні і пяткі'. 4. 'частка шасі аўтамашыны' 5. 'зубны пратэз: планка, на якой захоўваецца рад штучных зубоў'. Мнагазначнасць запазычаных лексем можна быць абумоўлена тым, што словы запазычваліся з рознымі значэннямі ў розныя галіны ведаў: *блок* 1. 'частка якой-н. пабудовы, машыны і пад., якая сама складаецца з

дэталей'. 2. 'штучна зроблены з бетоннай сумесі будаўнічы матэрыял у выглядзе вялікай цагліны'. 3. 'комплекс будынкаў аднолькавага прызначэння'; *рэканструкцыя* 1. 'карэнная перабудова, арганізацыя чаго-н. на новых асновах'. 2. 'аднаўленне чаго-н. па апісаннях ці рэштках, якія захаваліся'; *пантэон* 1. 'манументальны будынак – месца пахавання славетных дзеячаў'. 2. 'у старажытных грэкаў і рымлян: храм, прысвечаны ўсім багам'. 3. 'сукупнасць багоў якой-н. рэлігіі'. Як бачна з прыведзеных прыкладаў, большасць мнагазначных лексем толькі адным са сваіх значэнняў семантызуюць працэс будаўніцтва. Іншыя значэнні – агульнаўжывальныя.

Аналіз паказвае, што сярод полісемантычных тэрмінаў будаўніцтва пераважаюць тэрміны, усе значэнні якіх звязаны з будаўніцтвам: *архітэктура* 1. 'мастацтва праектавання і пабудовы будынкаў, дойлідства'. 2. 'стыль пабудовы'. 3. 'будынкi, збудаванні'; *ліштва* 1. 'накладная планка вакол дзвярнога ці аконнага праёма'. 2. 'металічная накладная пласцінка з шчылінай для ключа на дзвярах, шуфлядах і пад.' 3. 'тое, што і плінтус'. 4. 'падгорнутая або нашытая палоска матэрыі для аддзелкі, падрубкі'; *вежа* 1. 'высокае і вузкае архітэктурнае збудаванне'. 2. 'вышка для гармат і кулямётаў на суднах, танках і пад.'; *арматура* 1. 'прылады і прыналежнасці якога-н. апарата, машыны і пад.' 2. 'сталёвы каркас жалезабетонных збудаванняў'.

Аналіз матэрыялу паказаў, што будаўнічая тэрміналогія сучаснай беларускай літаратурнай мовы – развіты і самастойны пласт лексікі мовы, які складаўся працяглы час і валодае вялікім практычным патэнцыялам. Сярод будаўнічых тэрмінаў пераважаюць монасемантычныя; полісемантычныя тэрміны большай часткай усімі сваімі значэннямі звязаны са сферай будаўніцтва. Такім чынам, тэрмінасістэма ў галіне будаўніцтва мае дастаткова развітую лексіка-семантычную парадыгму, здольную абслугоўваць усе сферы будаўнічай галіны эканомікі рэспублікі.

Літаратура

1. Курбатава, В.В. Будаўнічая лексіка ў беларускіх гаворках / В.В. Курбатава // Традыцыі матэрыяльнай і духоўнай культуры Усходняга Палесся: праблемы вывучэння і захавання ў постчарнобыльскі час: зборнік навуковых артыкулаў. – Гомель, 2009. – Вып. 2. – С. 93–95.
2. Кніга, У.Д. Будаўнічая лексіка ў мове Ф. Скарыны / У.Д. Кніга // Скарына і наш час: Матэрыялы II міжнароднай навуковай канферэнцыі (Гомель, 16–17 мая 2002 г.): У 2-х частках. – Гомель: УА «ГДУ імя Ф.Скарыны», 2002. – Ч. 2. – С. 48–49.
3. Люшцік, У.В. Пурыстычныя тэндэнцыі ў тэрміналогіі: аб уплыве грамадска-палітычнай сітуацыі на лексічны склад нацыянальных тэрміналогій / У.В. Люшцік // Весці НАН Беларусі. Сер. гуманітарных навук. – 1998. – № 1. – С. 123–127.